

остається актуальною ідеологічною складовою змісту права, забезпечуюча нацеленість на устійність правової реальності, її подвижність в умовах взаємодії правових культур, а також збереження власної правової культури.

Завальнюк В. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
ректор, кандидат юридичних наук, професор*

ФЕМІНІСТИЧНА ТА ГЕНДЕРНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВІ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Юридична антропологія центральним об'єктом своїх студій визнає людину як біосоціальну істоту, що живе, рефлексує, діє у правовому полі. Стрижнем антропологічного підходу до правової реальності є діалектика загального (у всіх людей – рівні права та обов'язки) та особливого (реалізація прав та обов'язків залежить від антропологічних особливостей людини).

Історично склалося так, що поняття «людина» в юриспруденції та правовій свідомості пов'язувалося, передовсім, з істотою чоловічої статі. Земна цивілізація дотепер формувалася як переважно чоловіча, в якій чоловік-мислитель, чоловік-землероб, чоловік-робітник і, що мало особливе значення, – чоловік-воїн грали визначальні ролі у досучасному суспільстві. Право, будучи явищем соціальним, повною мірою відбивало гендерну асиметрію суспільства. Але індустріальна та інформаційна революції зумовили підвищення ролі жінки та зміну чоловіка в суспільстві.

Феміністична юриспруденція є складовою юриспруденції, яка базується на ідеї політичної, економічної, соціальної рівності статей. Як галузь юридичної науки феміністична юриспруденція виникла у США у 1960-х рр. Сьогодні вона займає значне місце в американській правовій думці і впливає на дебати з питань сексуального та побутового насильства, дискримінації за ознакою статі у сім'ї, на роботі тощо. Феміністична юриспруденція визначила гендерні компоненти та гендерні наслідки, здавалося б, нейтральних законів і юридичної практики. Закони, що стосуються працевлаштування, розлучення, репродуктивних прав, з'ясування, побутового насильства та сексуальних домагань удосконалюються саме за рахунок феміністичної юриспруденції.

Американська феміністична юриспруденція обертається навколо двох центральних проблем. Перша з них – співвідношення лібералізму та його принципів з проблемами фемінізму, друга – гендерна експертиза (в найширшому сенсі) чинного законодавства, яке, як вважається, слабо відповідає потребам жінок, і повинно бути змінено.

Існують три основні школи феміністичної юриспруденції. Традиційний, або ліберальний, фемінізм стверджує, що жінки настільки ж раціональні, як чоловіки, і тому їм мають бути надані рівні можливості, щоб зробити свій власний вибір. У царині юридичної практики визначне місце належить судді Верховного Суду США Дж. Р. Гінзбург. Саме вона оформила думку більшості суддів Верховного Суду у справі «США проти штату Вірджинія» (1996), яким практика зарахування до Вірджинського військового ін-

ституту тільки чоловіків була визнана неконституційною (United States v. Virginia et al.: Certiorari to the United States Court of Appeals for the Fourth Circuit. No. 94-1941. Argued January 17, 1996. Decided June 26, 1996 [Electronic resource]. – Code of access – <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=US&vol=000&invol=u20026>).

Інша школа феміністичної правової думки фокусується на відмінностях між чоловіками і жінками і вітає ці відмінності. Після дослідження психолога К. Гілліган, ця група мислителів стверджує, що жінки підкреслюють важливість відносин, контекст і примирення суперечливих міжособистісних позицій, тоді як чоловіки підкреслюють абстрактні принципи права і логіки. Метою цієї школи у правовій сфері є рівне визнання думки жінок щодо громадських цінностей.

Подібно ліберальній феміністичній думці, радикальний або домінуючий фемінізм фокусується на нерівності. Представники цієї школи стверджують, що чоловіки, як клас, домували над жінками, як класом, створюючи гендерну нерівність. Для радикального фемінізму гендер є питанням про владу. Радикальні феміністки закликають відмовитися від традиційних підходів, за якими властивості чоловіка є точкою відліку. Вони стверджують, що рівність статей має бути побудована на основі відмінностей між жінкою та чоловіком, а не бути просто пристосуванням до цієї різниці.

На теренах вітчизняної юриспруденції слід говорити не стільки про феміністичну, скільки про гендерну юриспруденцію (Н. Болотіна, В. Костицький, Т. Мельник, Н. Аніщук). У працях цих дослідників у працях яких здійснена гендерна експертиза українського законодавства, порівняльно-правовий аналіз міжнародно-правових стандартів прав жінок та національного законодавства. Поява цих досліджень зумовлює постановку питання про місце гендерних досліджень у правовій науці, що, в свою чергу, вимагає викремлення їх предмету та формування системи методів дослідження.

Питання про предмет гендерно-правових досліджень має вирішуватись з позицій сучасного широкого праворозуміння. З цих позицій до предмету гендерної юриспруденції мають увійти теоретико-правові аспекти гендеру, історико-правові дослідження статусу жінки, а також різноманітні прикладні питання, пов'язані з гендерними елементами конституційного, трудового, сімейного законодавства, кримінально-правовим блоком законодавства. До предмету теоретичних гендерно-правових досліджень слід віднести проблему дискримінації як юридичної категорії у негативному та позитивному її вимірах. Перспективним напрямком гендерних досліджень у правовій сфері є гендерна юридична лінгвістика, оскільки мова юридичних актів залишається дискримінаційною як щодо жінок, так і щодо чоловіків. Терміни «президент», «депутат», «прем'єр-міністр», «омбудсман» мають яскраво виражене маскулінне забарвлення. І навпаки, мова охоронних галузей права, а саме, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого, меншою мірою – кримінального – є дискримінаційною щодо чоловіків. Терміни «співучасник», «обвинувачений», «підсудний», «засуджений» в однині використовуються тільки в чоловічому роді, хоча є очевидним той факт, що в таких ролях виступають і жінки.

Отже, предмет гендерної юриспруденції є комплексним (тобто таким, що містить теоретичні та галузево-прикладні компоненти), має міждисциплінарний характер, будучи пов'язаним з предметом інших наук.